

การวิจัยกลองข้าวตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง : บทบาทความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตกลองข้าว นี่เป็นการศึกษาวิจัยในระยะที่ 2 และ 3 มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อศึกษาบทบาทความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ท้องถิ่นของกลองข้าวตำบลเมืองมาย เพื่อศึกษาบทบาทความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการปรับกระบวนการผลิตกลองข้าวตำบลเมืองมายเพื่อการค้า และรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีขอบเขตการวิจัยเฉพาะพื้นที่ 3 หมู่บ้านในตำบลเมืองมาย ได้แก่บ้านไผ่ปง บ้านไผ่แพะ และบ้านนางาม กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยนักเรียน และครูในโรงเรียนไผ่งามวิทยา โรงเรียนบ้านนางาม ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบอาชีพสานกลองข้าว ผู้รับซื้อกลองข้าว และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่กุมภาพันธ์ 2543 ถึงเมษายน 2545 รวม 27 เดือน จากการดำเนินการวิจัยสามารถสรุปผล การวิจัยอภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

ผลการวิจัย

โรงเรียนกับชุมชน มีความร่วมมือใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความร่วมมือในการรักษาความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยวิธีการร่วมมือช่วยเหลือกิจกรรมงานประเพณีงานบุญของชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรให้แรงงานสนับสนุนแก่โรงเรียน ด้านความร่วมมือในการสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลองข้าวตำบลเมืองมาย โดยวิธีการสอนนักเรียนไปสานกลองข้าวและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นภูมิปัญญาการผลิตกลองข้าวตำบลเมืองมายบ้านไผ่ปง ที่ทำการตั้งอยู่บ้านไผ่แพะ กลุ่มที่ 2 มีสมาชิกจากบ้านนางาม มีที่ทำการตั้งอยู่ที่บ้านนางาม ประการที่สอง เกิดกลุ่มเครดิตยูเนียนกลองข้าวบ้านไผ่พัฒนา รับสมาชิกในพื้นที่ตำบลเมืองมาย มีที่ทำการตั้งอยู่ที่บ้านไผ่แพะ ประการที่สาม เกิดหลักสูตรท้องถิ่นภูมิปัญญาการผลิตกลองข้าวบ้านไผ่เมืองมาย ใช้ในโรงเรียนไผ่งามวิทยา และโรงเรียนบ้านนางาม ประการที่สี่ เกิดพิพิธภัณฑ์กลองข้าวบ้านไผ่เมืองมาย จัดแสดงผลิตภัณฑ์กลองข้าวที่ได้รับรางวัลการประกวดฝีมือไปสานกลองข้าวเมื่อ พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2544

ด้านความร่วมมือในการปรับกระบวนการผลิตถ่อข้าวเพื่อการค้าและรักษาเอกลักษณ์ท้องถิ่น โดย
 วิธีการพัฒนาฝีมือและรูปแบบผลิตภัณฑ์ถ่อข้าวและผลิตภัณฑ์อื่นและการดำเนินงานกิจกรรมของ
 กลุ่มอาชีพไปสานถ่อข้าวเพื่อการค้าขายถ่อข้าว บทบาทความร่วมมือเหล่านี้โรงเรียนกับชุมชนมี
 บทบาทร่วมกันใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เป็นบทบาทที่ทั้งโรงเรียนและชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญ
 ในการขับเคลื่อนกิจกรรม ได้แก่ ความร่วมมือรักษาความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่าง
 โรงเรียนกับชุมชน ลักษณะที่สอง เป็นบทบาทที่โรงเรียนเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม
 ซึ่งได้แก่ความร่วมมือในการสอนนักเรียนไปสานถ่อข้าว และการพัฒนาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 ภูมิปัญญาการผลิตถ่อข้าว ลักษณะที่สาม เป็นบทบาทที่ชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อน
 กิจกรรม ซึ่งได้แก่ความร่วมมือในการพัฒนาฝีมือรูปแบบผลิตภัณฑ์ถ่อข้าวและผลิตภัณฑ์อื่น
 ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพไปสานถ่อข้าว

บทบาทความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวนี้มีปัจจัยสนับสนุนมากกว่าปัจจัยอุปสรรค ปัจจัยที่
 สนับสนุน ได้แก่ ความสัมพันธ์เดิมที่ดียังคงอยู่ ความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ศักยภาพเดิมและ
 ผลงานของนักเรียน ครูที่สนใจทำงานกับชุมชนยังมีอยู่ บทบาทกลุ่มสตรีอาชีพไปสานถ่อข้าว
 เจือปนในการจัดการเรียนการสอน กระแสการปฏิรูปการศึกษา นักวิจัยสถาบันราชภัฏเข้ามาดำเนินงาน
 ร่วมกับครูในพื้นที่ ผู้นำชุมชนผู้บริหารโรงเรียนสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรมส่วนปัจจัยอุปสรรค
 ได้แก่ ครูไม่มีเวลามาเข้ากลับเย็น ครูอยู่ในพื้นที่ไม่นานอยู่หวังรอย้าย ครูรอความชัดเจนจาก
 หน่วยงาน และวิธีการดำรงชีพของชุมชน

นอกจากนี้พบว่าผู้มีอาชีพไปสานถ่อข้าวสามารถก่อตั้งกลุ่มอาชีพไปสานถ่อข้าวขึ้นเพื่อ
 ร่วมกันแก้ไขปัญหาการค้าขายถ่อข้าวจนนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 ร่วมกันมาเป็นระยะ ๆ เกิดผลต่อชุมชนอาชีพไปสานถ่อข้าว ทั้งในด้านกระบวนการชุมชน
 ด้านความรู้ความสามารถ ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน และด้านการทบทวนนำผลสรุปจากกลุ่มมา
 สู่การปฏิบัติ การรวมกลุ่มอาชีพไปสานถ่อข้าวเพื่อการค้าขายถ่อข้าวนี้สมาชิกกลุ่มไม่ได้มุ่งผลิต
 ถ่อข้าวเพื่อสนองความต้องการของตลาดในเชิงปริมาณ เพื่อสร้างรายได้ให้เป็นอาชีพหลักหากแต่
 เป็นการผลิตถ่อข้าวขายเป็นรายได้เสริม ซึ่งผู้ผลิตจะผลิตถ่อข้าวในเวลาว่างจากการทำไร่นา
 ผลิตได้เท่าที่มีศักยภาพจะทำได้ถึงแม้จะมีผู้ซื้อหรือตลาดสั่งซื้อเป็นจำนวนมากก็ตาม สมาชิกก็ยัง
 ผลิตถ่อข้าวออกมาเท่าที่ทำได้ พอให้มีรายได้เสริมและขายได้ในราคาที่ไม่ต่ำเกินไปและขายได้
 อย่างต่อเนื่องตลอดไปในลักษณะเน้น “ความสุข – ความพอมี – พอกิน” และ “ความสัมพันธ์ใน
 ชุมชน” เป็นสำคัญ

จากผลของการปฏิบัติการและพัฒนาในโครงการนี้ได้เกิดผลตามมาอีก 4 ประการ คือ
 ประการแรก เกิดกลุ่มอาชีพไปสานถ่อข้าว 2 กลุ่ม กลุ่มแรกมีสมาชิกจากชาวบ้านไผ่แพะ และ

This research, which was on Phase 2 and Phase 3, had 2 objectives. They were to

1) study the roles and collaboration of the schools and the community in transmitting knowledge, wisdom and local identity of Muang Mai rice cases and 2) study the roles and collaboration of the schools and the community in adapting the process of weaving the rice cases for trading and conserving the local identity. The research sites were 3 villages in Muang Mai Tambon : Phai Pong, Phai Pae and Na Ngarm. The target groups in this study were the students and the teachers in Phai Ngarm Wittaya School and Ban Na Ngarm School, villagers, the community leaders, the families who earned their living by weaving the rice cases, the rice case buyers and other stakeholders in the community. The research methodology was the Participatory Action Research. The study was a continuous period of 27 months from February 2000 – April 2002.

Research findings were as follows :

The school and the community collaborated with each others in 3 aspects : 1) the collaboration on maintaining the good relationship between the schools and the community in helping the community custom or religious activities, and by donating their money or their labour to the schools; 2) the collaboration in transmitting knowledge and the local wisdom of Muang Mai rice cases making process by teaching the students how to weave the rice cases and by developing the local wisdom curriculum of Muang Mai rice cases making process; 3) the

collaboration in adapting the process of weaving the rice cases for trading and conserving the local identity by developing the skills and the forms of the rice cases and other products including supporting the activities of the rice cases weaving career group. The collaboration of the schools and the community appeared in 3 types. The first type, both the schools and the community were the mechanical parts that worked in collaboratively maintaining the good relationship in helping each other. The second type, the school was the major mechanical part that kept the activities moving such as collaboratively teaching the students how to weave the rice cases and local wisdom curriculum development of Muang Mai rice cases making process. The third type, the community was the major mechanical part that kept the activities moving, such as : collaboratively developing the skills and the forms of the rice cases and other products, including supporting the activities of the rice cases weaving career group.

These roles and collaboration were included with supportive factors more than obstructive factors. The supportive factors were as follows : the existed original good relationship, the pride of local culture, the original potentiality and the student's outputs, the teachers who were interested in working with the community were still existed, the roles of the women in rice cases weaving career, the conditions of the instruction, the trends of the Education Reform, the collaboration of the researchers from Rajabhat Institute and the local teachers, the supports and the participation in the activities of the community leaders together with the school administrators. The obstructive factors were as follows : the teachers had no time because they came to the school at worktime, the teachers stayed at the local for a short time waiting for moving out, the teachers waited for the clarity from the superior and the ways of the community living.

Besides, the study found that : the rice cases weavers could assemble the rice cases weaving career group for collaboratively solving the trading problems till they learned participatory and developed continuously learning process. This effected the rice cases weaving community in community learning process, the knowledge, the capacity, the community relationship and the revision of the group conclusion into practice. From this assembling, the members did not aim to make the rice cases for responding to the markets in quantity nor got the incomes as the main career. But, they made them as the added incomes. They would weave the rice cases at the time they did not do the field works. They made as they could do. Though, there

were a lot of buyers or orders, the members weaved the rice cases in the numbers they could do. They wanted them as added incomes and the price which was not too low so they could sell them continuously. They focused on **“happiness – not rich, not poor”** and **“the community relationship”**. The impacts of this research and development projects were as follows:

1. Two rice cases weaving career groups happened. The first group consisted of the members from Phai Pae villagers and Phai Pong villagers. Their working office was in Phai Pae village. The second group consisted of the members from Na Ngarm villagers. Their working office was in Na Ngarm village
2. The **“Ban Phai Pattana Rice Case Credit Union Group”** happened. It got the members from Muang Mai Area. The working office was in Phai Pae village.
3. The **“Local Wisdom Curriculum of Muang Mai Rice Cases Making Process”** happened. It was implemented in Phai Ngarm Vittaya School and Ban Na Ngarm School.
4. The Museum of the **“Rice Cases Produced in Muang Mai”** happened. It exhibited the rice cases products which won the prizes from the workmanship and artistry contests in 1998 and 2001.